

سخنی چند از پاول پارسی؛ درباره‌ی خرد

§ جهان با خرد^۱ ساخته و راهبری می‌شود، همچون چشم جان^۲ که هرچند کرد

¹. Syr. ܚܪܕܐܘܢ ≈ Gr. σοφία, φρόνησις, Pers. xrad, zīrīh, dānāgīh (Sogd. γrb'kqy'), Arab. الحكمة.

². Syr. ܥܝܢܐܘܢܐܘܢܐ ≈ Pers. cašm ī gyān/ gyān cašm. (Syr. ܥܝܢܐ ≈ Gr. ψυχή 'دل؛ جان؛ چشم جان') به اوستا بازمی‌گردد. اندر گاهان سخن از دیدن از راه مَنَه رفته است
(Pers. menišn 'اندیشه؛ دل' (Y 30.2 avaēnatā sūcā manahhā)

یا از راه وُهو مَنَه

(Pers. vahman 'اندیشه‌ی نیک' (Y 50.10 yācā vohū cašmān arajaṭ manahhā).

اندر زامیادیشست سوشیانت با «چشمانِ خرد» می‌نگرد:

(Yt 19.94 hō diḏāṭ xratəuš dōiθrābya).

دینکرد ۳، ام ۳۸۰، گوهر خرد را چنین شناساند:

dānāgīh māyag hān ī-š vimand-iz x^vad ast “višādār ī gyān cašm ō dīd ī gyān vēnišnīg xīrān”.

نیز Skt. prajñā-cakṣus- 'چشم دانایی، چشم خرد' (Mahābhārata 3, 5, 1 वन प्रविषेष्व अथ पाण्डवेषु प्रज्ञा चक्षुस तप्यमानोऽमबिकेयः धर्मात्मानं विदुरम अगाध बुद्धिं सुखासीनो वाक्यम उवाच राजा).

بیناییِ جان که همان 'اندریافت'^[نقوه مدرکه]، و 'خودآگاهی' مردمان است، اندر اوستا بوذه (baodah) خوانده شود

(Pers. bōy, نک. F 16 baodaṅhō : vēnāg, ŠGV 5.86 bōy ī x^vad vēnāgīh ī ruvān).

جایگاه بیناییِ جان اندر ahvā/ anhvā (Pers. ax^v/ ox) 'اندیشه؛ سینه' است. دیگر آنکه پیوندی بنیادین میان 'بینایی، بینش؛ دین' و ahvā و ایدووداد^[وندیداد] (5.21, 10.18) هست.

. نک. Dk iii, M 376-377 nirōg ī vēnāgīh ī mardōm az āsnxradumandīh, hān ī x^vad astīh gyān cašm, u-š vinārišn ped zōr ī vahman abar ox

'نیروی بیناییِ مردمان از آسَنَ خَرَتَوَ (خرد درون‌زاد) بُود که آن خودِ چشمِ جان باشد و به نیروی و هو مَنَه بر آنها هست شود.' همچنین، نک. Dk ix, M 880.

در یونانی باستان νόος چشمِ درون 'درون - بینش' نامیده می‌شود (هومر گوید که νόος زئوس نیرومندتر از مردمان است:

Iliad, 16.688 ἄλλ' αἰεὶ τε Διὸς κρείσσων νόος ἢ ἐπερ ἀνδρῶν).

در ایللیاد گفته شده که زئوس اندر سینه‌ی برخی مردمان را νόος را نهاده است:

(13.729-734 ἄλλ' οὐ πῶς ἅμα πάντα δυνήσεται αὐτὸς ἐλέσθαι. ἄλλω μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμῆϊα ἔργα, ἄλλω δ' ὄρχηστύν, ἑτέρω κίθαριν καὶ αἰοιδίην, ἄλλω δ' ἐν στήθεσσι τιθεὶ νόον εὐρύοπα Ζεὺς ἐσθλόν).

بُود، آى [=یعنى] از توانایی دیدن^۳ همه چیز بی بهره باشد، تنها از راه این [خرْد] روشن و روشن بین می شود و بدین گونه از هزاران هزار چشم تن^۴ بهتر است. چه تنها با این چشم [جان] بُود که مردم راستی را اندر همه چیز ببندد، از برای خویشاوندی اش با راستی^۵ اندر همه چیز. چنین چون چشم تن^۶ ز بهر هم سرشتی اش^۷ با روشنایی بیرون می ببندد، چشم جان نیز از برای خویشی اش با فروغ مینوی^۸، که در هر چیز بُود، پرتوی را که در همه [ی چیزهای جهان]^۹ هست می ببندد. همان گونه که هیچ یا اندک ببندد آنکو چشمهای تنش در برابر روشنایی سُهیدنی^{۱۰} کم سو شده اند، همین سان نیز هیچ یا اندک ببندد آنکو چشمان جانش از فروغ مینوی نیاموخته اند. زین رو، نیک گفت آن فرزانه که «دانا چشمانی در سرش دارد، لیک نادان در تاریکی گام بر می دارد».^{۱۱}

نگرهی [=نظریه‌ی] پیچیده‌ای از "چشم جان" (τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς) در نوشته‌های پلاتون دیده می‌شود: (Alcibiades I, 133; Republic, VII, 518c, 533b-d; Banquet, 219^d).

³. Syr. ܟܘܕܝܢ ≈ Gr. ὄρασις 'دید؛ بینی'، Pers. vənāgīh, Arab. بصر.

⁴. Syr. ܟܘܕܝܢܐ ≈ Pers. cašm ī tan. نک. Dk iii, M 380 rōšnīh māyag hān ī-š

vimand-iz x'ad ast "višādār ī tan cašm ō dīd ī az tan vēnišnīg tišān".

⁵. Syr. ܟܘܕܝܢܐ ≈ Gr. ἀλήθεια 'راستی' (veritas), Pers. rāstīh, vābar, (ōstīgānīh), Arab. حق.

صدق.

⁶. Syr. ܟܘܕܝܢܐ ≈ Pers. tan cašm.

⁷. Syr. ܟܘܕܝܢܐ ܟܘܕܝܢܐ ≈ ὁμοουσιότης, نک. P. Lagardii *Analecta Syriaca*, 1858, 74 ܟܘܕܝܢܐ ܟܘܕܝܢܐ ܟܘܕܝܢܐ ≈ Pers. hamcihr(ag)īh, نک. Dk v, M 450 hamcihragīh du hamdēsīh du abārīg hampeyvannīh, VZ 29.4 az ham cihr.

⁸. Syr. ܟܘܕܝܢܐ ≈ Gr. νοητός 'اندیشه‌بنیاد'، νοητός ≈ Gr. νοητός 'اندیشه‌بنیاد، به اندیشه‌آمدنی، مینوی'، Pers. dānišnīg, Arab. معلوم، معروف، Pers. dānišnīg, Arab. معلوم، معروف، Syr. ܟܘܕܝܢܐ ≈ Gr. τὰ νοητά, (ܟܘܕܝܢܐ) ≈ Gr. τὰ νοητά, Pers. mēnōgān, ušīgān.

⁹. Syr. ܟܘܕܝܢܐ ≈ Gr. τὸ πᾶν 'همه' (κόσμος)، کیهان، گیتی، جهان، Pers. hām(šahr).

¹⁰. Syr. ܟܘܕܝܢܐ ≈ Gr. αἰσθητός, Pers. mārišnīg, [محمسوس]، سُهیدنی، سُهیشی، دریافت‌پذیر، ܟܘܕܝܢܐ ≈ Gr. αἰσθητός, Pers. mārišnīg, Armen. qqumj [قابل لمس]، سُهیدنی، پَساوش‌پذیر، محسوس (αἰσθητικός ≈ mārag, sōhag)

[ܟܘܕܝܢܐ ≈ αἰσθητός]

¹¹. Ecclesiastes, 2.14 הַחֵסֶד עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ הַחֵסֶד בְּחֻזְקוֹ הַחֵסֶד.

* برگرفته از: پاول پارسی (۱۳۹۵): گویایی ارستو؛ زهام اشه؛ پارسی گردان:
بزرگمهر لقمان؛ تهران: شورآفرین؛ رویه‌های ۴۴، ۴۵ و ۴۶.